

Барматова Ірина,
Васильченко Ігор,
Паращенко Людмила

Пропозиції для Комітету ВРУ з питань освіти, науки та інновацій щодо підготовки до 2022-2023 н.р. і створення безпечних умов в закладах освіти

В українському суспільстві точиться гостра дискусія, як розпочати новий 2022-2023н.р. Значна частина фахівців і батьків переконані в необхідності здійснення традиційного навчання за партами (офлайн) для забезпечення необхідної якості освіти. Інша частина категорично проти навчання офлайн в умовах воєнного стану. Однією з основних перешкод для здійснення офлайн навчання є відсутність повноцінних умов для безпеки учасників освітнього процесу, створення безпечного освітнього середовища, зокрема на фоні загального дефіциту сховищ, відсутності у населення (мешканців) звички та можливості користуватися сховищами, вкрай малої кількості укриттів, які повністю відповідають чинним нормативно-правовим вимогам. Більшість приміщень, що плануються використовуватись як укриття для здобувачів освіти мають цілу низку невідповідностей, що важко ліквідувати до початку навчального року. Для обговорення цих питань і пошуку дієвих рішень готується засідання Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій. Експертами громадських організацій «Агенція розвитку освітньої політики», «Асоціація приватних закладів освіти України» та руху «Українська Освітня Платформа» були напрацьовані викладені нижче пропозиції та передані на розгляд депутатам. Створення й дотримання безпечних умов навчання для здобувачів освіти є пріоритетним завданням усіх зацікавлених сторін – держави, місцевого самоврядування, власників закладів освіти, а не лише їх керівників і батьків.

Населення України потерпає від військової агресії, переживає складну економічну кризу. Понад 10 млн. громадян стали переселенцями, понад половину виїхали за кордон. Більшість батьків зацікавлені в оплачуваній роботі, готові працювати не віддалено. Тому з одного боку повернення до офлайн навчання учнів створює можливості для роботи батьків і покращує контроль за дітьми. Залишати дитину одну вдома при працюючих за межами дому батьках небезпечніше, ніж коли дитина буде знаходитись під професійним наглядом, і де у будь-якому випадку, за наявної загрози військового удару, її організовано направлять до хоч якогось укриття. З іншої сторони, рівень створених укриттів, навіть за наявності дозволу на навчання офлайн в закладах освіти, не може гарантувати абсолютної безпечності перебування в них учнів, адже виконати **всі** нормативні вимоги до початку навчального року не можливо з урахуванням браку часу та коштів, відсутності алгоритму адаптації існуючих приміщень, будівель та споруд за короткий строк під вже запроваджений воєнний стан в країні.

Усі зацікавлені у здійсненні освітнього процесу сторони – керівники закладів освіти, педагогічні працівники, батьки, місцеві адміністрації – повинні усвідомлювати солідарну відповідальність за безпеку дітей, об'єднуючи і координуючи спільні зусилля. І ця відповідальність не може бути покладена виключно на керівників закладів освіти.

Головна увага на сьогодні з боку закладів освіти спрямована на облаштування найпростіших укриттів та/або на створення можливостей для використання у якості укриттів споруд подвійного призначення. Разом з тим, як зазначається у листі *Державної служби України з надзвичайних ситуацій* № 03-1870/162-2 від 14.06.2022 року, в якому надані **РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти**: «Вимоги до зовнішніх огорожувальних конструкцій, матеріалу з яких їх виготовлено, об'ємно-планувальних та конструктивних рішень будівель (споруд, приміщень), що обстежуються з метою включення їх до фонду захисних споруд як найпростіші укриття, законодавством не визначено». Разом з тим стверджується, що керівники закладів освіти можуть «ініціювати **створення комісії** щодо обстеження наявних будівель (споруд, приміщень) з метою встановлення можливості їх використання для укриття населення як споруд подвійного призначення та найпростіших укриттів, та залучення до участі у ній (за згодою) фахівців структурних підрозділів з питань освіти та науки, цивільного захисту, містобудування та архітектури, охорони здоров'я центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також фахівців територіальних органів та місцевих підрозділів ДСНС, Держпродспоживслужби тощо;». Але ніде не вказано що ця ініціатива обов'язково повинна бути підтримана і оперативно реалізована з боку державних та місцевих органів влади. Більшість закладів освіти поки що діють на власний розсуд!

Суттєво звернути увагу на зауваження ДСНС, важливе, на думку ДСНС, а саме: «Облаштування та постановка на облік в особливий період найпростіших укриттів **не означає повного виконання вимог законодавства щодо забезпечення працівників та дітей (учнів, студентів) засобами колективного захисту** і не звільняє керівників закладів освіти від необхідності у подальшому, в мирний час, вжити заходів щодо створення захисних споруд або споруд подвійного призначення з відповідними захисними властивостями».

Забезпечення здійснення освітнього процесу не можливе без гарантування безпеки усім часникам освітнього процесу, без забезпечення безпечного освітнього середовища. Невід'ємною складовою такої системи безпеки у сфері освіти є обов'язкові заходи цивільного захисту. **Не можна розглядати повноваження всіх органів влади і обов'язки суб'єктів освітньої діяльності щодо забезпечення вимог цивільного захисту без забезпечення кінцевої мети – забезпечення реалізації права на освіту та здобуття якісної освіти. Отже, питання цивільного захисту повинні розглядатися з точки зору консолідованого виконання визначених законодавчими актами обов'язків як закладів освіти, батьків та учнів (студентів), так і органів влади усіх рівнів.**

Поряд з обов'язками закладу освіти виконувати певні завдання та заходи у сфері цивільного захисту, зокрема забезпечити відповідно до *Кодексу цивільного*

захисту України (пункти 1, 2, 13 частини 1 статті 20) «виконання заходів у сфері цивільного захисту на об'єктах суб'єкта господарювання забезпечення відповідно до законодавства своїх працівників (!) засобами колективного та індивідуального захисту; здійснення за власні кошти заходів цивільного захисту, що зменшують рівень ризику виникнення надзвичайних ситуацій; забезпечення дотримання вимог законодавства щодо створення, зберігання, утримання, використання та реконструкції захисних споруд цивільного захисту», а також забезпечити відповідно до законів України у сфері освіти створення безпечного освітнього середовища, яке є основою (засобом) здійснення освітнього процесу та здобуття якісної освіти, є обов'язки інших зацікавлених сторін як у забезпеченні цивільного захисту населення, так і забезпечення реалізації права на освіту, створення умов для здобуття якісної освіти, реалізації засад державної політики у сфері освіти, зокрема свободи вибору. А саме:

□ **Обов'язками Кабінету Міністрів України є:**

- вживання заходів щодо забезпечення прав і свобод людини, забезпечення політики у сфері освіти, **забезпечення рівних умов розвитку всіх форм власності**. (стаття 116 *Конституції України*)
- вжиття заходів щодо забезпечення готовності єдиної державної системи цивільного захисту до дій в умовах надзвичайних ситуацій та в особливий період, яка передбачає виконання державних цільових програм, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям, **забезпечення сталого функціонування підприємств, установ та організацій**, зменшення можливих матеріальних втрат; розроблення та здійснення заходів, спрямованих на **забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання в особливий період** (пункт 4 частини 3 статті 8, пункти 6, 10 частини 1 статті 16 *Кодексу цивільного захисту України*)
- вживання заходів щодо забезпечення конституційного права **кожної особи** на освіту; забезпечення проведення державної політики у сфері освіти; **забезпечення рівних умов розвитку закладів освіти всіх форм власності** (частина 1 статті 63 *Закону України «Про освіту»*).

□ **Обов'язками Міністерства освіти і науки України є:**

- забезпечення цивільного захисту у сфері суспільного життя, в якій реалізує державну політику відповідний орган виконавчої влади; **розроблення та забезпечення реалізації галузевих програм** і планів заходів з питань цивільного захисту, зокрема спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, забезпечення техногенної та пожежної безпеки; розроблення та здійснення заходів, спрямованих на **забезпечення сталого функціонування ... суб'єктів господарювання**, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади; визначення за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування загальної потреби у захисних спорудах цивільного захисту

для суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління; організація здійснення заходів щодо створення, утримання та використання фонду захисних споруд цивільного захисту суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління (пункти 1, 4, 5, 9, 10 частини 1 статті 18 *Кодексу цивільного захисту України*).

□ **Обов'язками органів місцевого самоврядування є:**

- забезпечення цивільного захисту на відповідній території; розроблення та забезпечення реалізації програм та планів заходів у сфері цивільного захисту, зокрема спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, забезпечення техногенної та пожежної безпеки; розроблення та здійснення заходів, спрямованих на **забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання в особливий період**, що належать до сфери їх управління; організація виконання вимог законодавства щодо створення, використання, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту; планування та організація роботи з дообладнання або спорудження в особливий період підвальних та інших заглиблених приміщень для укриття населення; здійснення контролю за утриманням та станом готовності захисних споруд цивільного захисту (пункти 1, 4, 12, 23, 25, 28 частини 1 статті 19 *Кодексу цивільного захисту України*);
- відповідають за реалізацію державної політики у сфері освіти та забезпечення якості освіти на відповідній території, **забезпечення доступності** повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної), дошкільної та позашкільної освіти; (частини 1, 2 статті 66 *Закону України «Про освіту»*)
- **забезпечення рівних умов розвитку закладів освіти всіх форм власності** (частини 1, 2 статті 66 *Закону України «Про освіту»*).

□ **Обов'язками місцевих державних адміністрацій є:**

- забезпечення цивільного захисту на відповідній території; розроблення та забезпечення реалізації регіональних, місцевих програм та планів заходів у сфері цивільного захисту, зокрема спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, забезпечення техногенної та пожежної безпеки; організація виконання вимог законодавства щодо створення, використання, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту; визначення потреби фонду захисних споруд цивільного захисту; планування та організація роботи з дообладнання або спорудження в особливий період підвальних та інших заглиблених приміщень для укриття населення; прийняття рішень про подальше використання захисних споруд цивільного захисту державної та комунальної власності; здійснення контролю за утриманням та станом готовності захисних споруд цивільного захисту (пункти 1, 4, 22, 23, 24, 25, 27 частини 1 статті 19 *Кодексу цивільного захисту України*)
- реалізація державної політики в галузі освіти; вжиття заходів до збереження мережі закладів освіти ... та розробка прогнозів її розвитку, врахування їх при розробці проектів програм соціально-економічного розвитку; здійснення

державного контролю на відповідних територіях за додержанням законодавства з питань освіти; станом захисних споруд цивільного захисту (цивільної оборони); розробка та внесення пропозиції до проектів державних цільових програм, (пункти 9, 16 статті 16, пункт 8 статті 17, пункти 1, 4 статті 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»)

Враховуючи викладене вище маємо підстави сформулювати такі пропозиції до проекту Рішення Комітету ВРУ з питань освіти, науки та інновацій про підготовку до нового 2022-2023 навчального року та створення безпечних умов навчання.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Міністерству освіти і науки України узгодити з країнами ЄС, що гостинно прийняли до себе у якості біженців громадян України, можливості здобувати учнями повну загальну середню освіту у формах здобуття, передбачених законами України, зокрема у дистанційній формі, екстернату, сімейній (домашній) формі, за якими здобувач освіти залишається учнем закладу освіти в Україні і не зобов'язаний стати учасником освітнього процесу закладу освіти країни перебування.

Такі підходи можуть передбачати контроль за перебігом здобуття освіти з боку місцевих органів у сфері освіти та/або соціального захисту країни перебування, але не повинні передбачати обов'язкову участь українських дітей в освітньому процесі закладів освіти країни перебування. Така участь може відбуватися за бажанням родин учнів і зберігати свободу вибору в реалізації права на освіту. На жаль, у деяких країнах перебування органи влади вимагають обов'язкової участі в освітньому процесі дітей-біженців в закладах освіти країни перебування, що, зокрема, порушує санітарні вимоги до здобуття освіти і створює на здобувачів освіти не виправдане додаткове навчальне навантаження, адже значна частина дітей залишається учнями вітчизняних закладів освіти, більшість з них обрали саме дистанційну форму здобуття, і згодом їх родини планують повертисся до України.

БЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Для **ТЕРМІНОВОГО** облаштування укриттів та здійснення інших заходів цивільного захисту в закладах освіти **НЕОБХІДНО**:

- Створити **державну програму та регіональні програми** адаптації **ІСНУЮЧИХ** приміщень закладів освіти до вимог країни, яка потерпає від воєнної агресії, з одночасним переглядом існуючих норм (будівельних, протипожежних, санітарних та інших норм цивільного захисту) з урахуванням досвіду інших держав, приміром, країни **Ізраїль**, яка постійно знаходиться під воєнною загрозою.

У вищезазначеній програмі передбачити:

- **створення інженерно-технічних комісій**, завданням яких буде як оцінка відповідності існуючих приміщень розробленим (удосконаленим) нормам, так і пошук шляхів, інженерних рішень у напрямку посилення безпечності, переобладнання існуючих приміщень, створення моделей тимчасових укриттів тощо, надання конкретних рекомендацій по підвищенню класу безпеки укриття та функціональності та, за необхідності, допомога закладу освіти у підготовці необхідної документації та дозволів на проведення робіт або заходів.
- обов'язковість термінових підготовки та ухвалення проектно-кошторисної документації, надання відповідних дозволів на створення або реконструкцію захисних споруд, якщо передбачається втручання в капітальний стан будівель та споруд закладів освіти.

Особливо це важливо для приватних закладів освіти, що орендують державне або комунальне майно. Відповідно до пункту 10 *Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку* (затверджений Постановою КМУ від 10.03.2017 за №138): «Балансоутримувач забезпечує утримання захисних споруд та інших споруд, що повинні використовуватися для укриття населення, а також підтримання їх у стані, необхідному для приведення у готовність до використання за призначенням відповідно до вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд». У випадку оренди приватними закладами освіти державного або комунального майна балансоутримувачами залишають або МДА або державні чи комунальні заклади освіти, майно яких передане в оренду. Отже приватні заклади освіти обмежені у виконанні вимог щодо облаштування укриттів без оперативної підтримки з боку місцевої влади.

- За аналогією з державною програмою «Доступні кредити 5-6-9%» запровадити **державну кредитну програму** для облаштування укриттів в закладах освіти на умовах, приміром, не більше 1 відсотка річних, під гарантії держави та строком повернення в декілька років в залежності від суми кредиту. Можливо за умови погашення відсотків по кредиту з боку держави після скасування воєнного стану в країні. (РЕМАРКА: для облаштування повноцінних укриттів подекуди потрібні кошти в декілька мільйонів гривень, тому для повернення такої суми потрібно декілька років строку кредиту)
- За аналогією з державною програмою надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу запровадити **державну програму надання грантів** на створення укриттів в закладах освіти. (РЕМАРКА: скористатися вже створеною програмою не можливо, адже вона запроваджена Урядом для надання безповоротної державної допомоги фізичним особам, суб'єктам господарювання у формі грантів на створення або розвиток власного бізнесу, а основна умова отримання – створення нових робочих місць)
- Існуючим та створеним **укриттям запровадити надання «класу захисту»** в залежності від: матеріалу та конструкції будівлі (цегляна, скло-метал, бетонна конструкція тощо), поверховості будівлі закладу освіти, рівня заглибленості (підвал, цокольне приміщення, 1 поверх), наявності

додаткових виходів, вентиляції тощо. Клас захисту повинен містити в собі визначення загроз від яких може захисти саме укриття такого класу (обстріли, ракетні удари (вибухова хвиля чи пряме попадання, радіаційне ураження тощо). Також клас захисту укриття, облаштованого закладом освіти чи для закладу освіти, повинен враховувати укриття у першу чергу учасників освітнього процесу. Інших осіб – за певних умов санітарної безпеки та охорони здоров'я, за виконання яких несе відповідальність заклад освіти. При прийомі дітей до закладу освіти батьки повинні бути ознайомлені з класом безпеки укриттів свого закладу освіти, можливими ризиками та в письмовому вигляді підтвердити усвідомлення ризиків та прийняте рішення щодо подальшого перебування дитини в обраному закладі освіти. В громадянському суспільстві вибір має здійснюватись свідомо, з урахуванням всієї доступної інформації та з подальшою відповідальністю за прийняте рішення.

- Враховуючи один із суттєвих ризиків офлайн навчання – дорогу до закладу освіти, під час якої у випадку тривоги можливість доступу до укриттів обмежена, дозволити доступ до офлайн навчання лише для учнів, які знаходяться на такій відстані від закладу освіти, що не передбачає використання громадського транспорту, або у випадку організованого перевезення, або за наявності письмових гарантій батьків щодо підвезення персональним транспортом.

Висновки:

Запропоновані пропозиції:

- враховують збереження та розширення можливостей провадити освітню діяльність закладами освіти та іншими суб'єктами освітньої діяльності з урахуванням воєнного стану в країні, тривалої економічної кризи в Україні та світі, відсутності широких можливостей залучати інвестиції, крім батьківських коштів, відсутності доступних кредитних ресурсів, падіння платоспроможності громадян, у тому числі батьків, зростання собівартості освіти, зокрема вартості обладнання, ремонтних робіт, тарифів на комунальні послуги тощо;
- створять умови для забезпечення збереження, розвитку та розширення мережі закладів освіти різних підпорядкування, типу і форми власності, що повинна задовольняти освітні потреби кожної людини відповідно до її інтересів, здібностей та потреб суспільства, забезпечення свободи вибору і демонстрації наявності основоположних демократичних свобод в Україні.

Експерти Агенції розвитку освітньої політики та низка громадських організацій освітян закликають народних депутатів розглядати діяльність закладів освіти, що забезпечують, у першу чергу, реалізацію державних гарантій учням у здобутті обов'язкової освіти як ресурс для розвитку в Україні різноманіття, свободи вибору та якісної освіти, для «забезпечення інноваційного, соціально-економічного і культурного розвитку суспільства» (частина 1 статті 5 Закону України «Про освіту») **незалежно від форми власності закладів освіти**, враховуючи, що

«Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави» (частина 1 статті 5 Закону України «Про освіту»).